

Den politiske situation

Taler

Walter Scott Dahl

Dato

28 januar 1888

Sted

Gjøvik

Omstendigheter

Kristians amts venstreforenings møte

- 1 Det gives nær sagt ikke grænser for, hvad man kan lære af den vidundernes bog, som hedder menneskehedens historie. Der vil jeg fæste mig ved en enkelt kjendsgjerning, som denne bog tilrettelægger for os, nemlig den, at folkenes lykke og velvære ikke er udelukkende - neppe engang i det væsentlige - afhængig
- 5 af de organisationer og former, ved hvis hjælp de styres eller styrer sig. Man har seet elendighed og fordærvelse følge institutioner, som man skulde tro mægtige til at løfte og forædle et folk, medens man har seet trivsel og udvikling under forfatningstilstande, der synes et ærekyært folk lidet værdige. Og det er ikke de personers egenskaber, i hvis hænder styrelsen er lagt, som her bringer styrelsens
- 10 former i den ene eller anden retning til at træde i baggrunden. Vi bøjer os i ærbødighed for personligheder som Gatoner og Scipioner; men den romerske republik har neppe nogensinde været mere sønderslidt i det indre end under deres ledelse. Og det romerske folk, der strøede blomster paa Neros og Domitians grave, gav derved et vitnesbyrd om, at det havde fundet sig vel tilfreds under
- 15 disse uhyrers regering, medens mindet om mænd som Trajan og Marc Aurel i den nærmeste tid gav sig langt kjøligere aabenbarelses.

For at nævne et forhold, som ligger os nærmere: det norske folks masse følte sig upaatvivlelig mere tilfreds under flere af oldenborgernes styre end i Sverre

- 20 Sigurdssons og Haakon den gamles dage, og det uagtet blikket tydeligvis var tilsløret for, hvad vort øje ser, nemlig at spiren til opløsning og fald var nedlagt i hine glimrende dage, medens oprejsningen i det skjulte forberedtes i det tidsrum, vi kan kalde forsmædelsens.

- 25 Dog - det vilde føre os for langt her at forfølge disse betragtninger, hvis sandhed finder sin stadfæstelse paa iøjnefaldende punkter i hvert eneste samfunds historie. Vi har kun villet vinde et nyttigt udgangspunkt for vore betragtninger

over den nuværende politiske tilstand hos os. Intet er nemlig sikrere, end at det
30 norske folk for øjeblikket er højst utilfreds med sit offentlige stel.

Utilfredsheden arter sig vistnok paa forskjellig maade inden de forskjellige
samfundslag. Men vi kan ikke lukke øjnene for, at den gennemtrænger dem
alle. Og dette er tilstanden saagodtsom umiddelbart efter at det norske folks
35 langt overvejende flertal har opnaaet netop det omslag i sit styre, som det
gjennem aarrækker med brændende iver havde ønsket, og som det gennem en
kamp, der for mig altid vil staa som et af de gjæveste træk af nutidens
nordmænd, ogsaa forstod at tilvinde sig. Den almindelige misnøje nu vilde staa
for os som en uforklarlig foreteelse - den vi maatte stirre paa i afmægtig
40 forundring -, dersom det forhold sig saa, at folkelykken afhang af
styrelsesformerne og de politiske institutioner. Det er derfor af vigtighed, at vi
straks er paa det rene med, at folkenes historie taler et andet sprog, saa at vi kan
forlægge baade skuffelserne og botemidlerne til et omraade, hvor de med større
sandhed og frugt kan søges.

45 Sagen er den, at det offentlige liv, formerne for den offentlige styrelse, kun
udgjør en liden del af det materiale, hvorefter land bygges. Der er ikke sandhed i
den talemaade, at «land bygges med lov». Dertil er loven for afmægtig, hvor
god den er, ligesom den omvendt ikke formaar at styrte i gruset et livskraftig
samfund, hvor slet den er. Lov, hvormed jeg her sammenstiller al offentlig
50 forsorg, tjener i højden til paneling, tapetsering eller maling; men samfundets
tømmerværk kan alene bygges af dets borgers private virksomhed. Man
behøver blot et øjeblik at forestille sig, hvilken umaadelig sum af arbejde der
ligger i den private gjerning i modsætning til den offentlige, for at skjønne, at
dette maa være saa.

55

Nu er det vistnok saa, at den private gjernings udbytte i nogen grad vil afhænge
af det værn, den ledelse og støtte, lov og styrelse formaar at yde. I form af
positive tilskud vil man dog aldrig kunne vente meget. Thi indlader staten sig
paa at skjære brød, maa dette ske saaledes, at fordelingen falder nogenlunde
60 ligeligt til alle kanter. De, der faar enten intet eller bare skorper, vil nødvendigvis
blive misfornøjede, og de er forsaavidt i sin gode ret. Det vilde være ligefrem
dumt her at tale om misundelse. Det had, et vaagent folk altid har næret mod
privilegier og monopoler, har været fuldt berettiget. Og skal staten hjælpe
overalt, saa er dette ensbetydende med et frugtløst arbejds spil - en vetløs gaaen
65 i ring. Thi alt, hvormed staten skal kunne hjælpe, maa den nødvendigvis tage fra
sine egne borgere. Der findes ikke en øre i de offentlige satser, uden at denne er

erhvervet af borgerne selv ved deres private flid. Skulde nu staten hjælpe overalt, maatte den selvfølgelig i tilsvarende mon beskatte den private virksomhed. Og
70 skulde konsekvensen føres til det yderste, maatte staten tilslut helt tilegne sig dennes frugter, for bagefter at fordele disse som driftsmidler for ny virksomhed. Ja, vi ved, at slige ideer jo har været oppe, og at man endog har søgt at sætte dem i et system, som vi kjender under navnet kommunisme. Heldigvis har dog endnu intet folk taalt, at staten paa denne maade trænger sig ind som herre i
75 hvert eneste hjem og paa hver eneste arbejdsplads. Vort folk vil ialfald aldrig komme til at taale en tilstand, der øjensynlig vil komme til at lamme enhvers private stræben istedetfor at befordre den.

Direkte tilskud til hjælp for den private virksomhed i landet - den være af
80 hvilken som helst art, aandelig som kropslig - vil altsaa kun være at paaregne der, hvor denne virksomhed samtidig fyldestgør almene formaal - enten paa første haand eller ved en paatagelig og nærliggende indflydelse paa andre virksomhedsgrene. Grændserne for statens indgriben vil her veksle efter omstændighederne. - Ret vide vil de forstandigvis aldrig kunne blive, saafremt
85 der samtidig sørges for, at den private gerning faar utfolde sig saavidt muligt frit og ubebyrdet, og her har vi egentlig statens hovedopgave paa dette felt. Det direkte tilskud vil aldrig sige stort, om overhodet noget. Men gode love og en god styrelse kan udrette ganske betydeligt ved at holde hemmende og skadelige indflydelser borte fra borgernes private livsgjerning. Dette skjer ved - saa langt
90 det lader sig forene med statens øjemed - at løse den fra tidligere indsnevninger og at lette den for byrder. Staten vil til enhver tid gjøre rettest i saavidt muligt at indskrænke sine krav til, hvad den nødvendigvis behøver for at opretholde samfundets orden. Dens indblanding i næringslivet - bortset fra de felter, hvor den har opfordring til af almenhensyn selv at optræde som arbejdsherre -, har
95 aldrig været af det gode, og en beskatning af en eller flere virksomheder for at faa midler til derved at understøtte andre, vil ufeilbarlig, forsaavidt saadan politik drives i nogen mærkbar maalestok, føre til kunstig og i længden høist uheldbringende forlægning af den private virksomheds tyngdepunkter.

Hos os har der maaske hersket en noget vel stærk tilbøjelighed til at søge draget ind under den almene forsorg, hvad der bedst egnede sig for den private foretagsomhed. Vort lands naturforhold er derhos saa forskjelligartede, at der sjelden vil kunne vindes samlet national forstaaelse for berettigelsen af en statsunderstøttelse eller et statstilskud, selv hvor det dog er ubestrideligt, at et
105 almenformaal ialfald for store dele af landet derved fremmes. Der har hersket og

vil altid komme til at herske en gjensidig prutningsaand i saa henseende. Men denne har gjort sig gjældende med større eller mindre nærgaaenhed, eftersom vi har havt, hvad man kalder gode eller slette tider. Det vil ikke være retfærdigt, gennemgaaende at beskylde det norske folk eller dets repræsentanter for styversænger. Der har snarere hersket flothed til saadanne tider, da næringsvejene har blomstret. Under modsatte tilstande har imidlertid de offentlige byrder været stærkt følelige, og de er desuden faldne ujevnt paa en maade, som har virket eggende. Fra en anden kant er ujevnheden fremtraadt paa en maade, der i endnu stærkere grad har fremkaldt tirrende sammenligninger. De saakaldte slette tider har nemlig særlig rammet de producerende, de egentlige næringsdrivende, medens derimod de fastlønnede - embeds- og bestillingsmænd - paa grund af prisfald snarere har havt fordel end skade af de slette tider. Folk har havt en følelse af, at her mangler solidaritet i at dele godt og ondt, og det er let forklarligt, at man ikke har været tilstrækkelig opmærksom paa, at her mangler solidaritet i at dele godt og ondt, og det er let forklarligt, at man ikke har været tilstærkkelig opmærksom paa, at her er tale om forbigaaende og vekslende tilstande, hvorunder billedet hyppigt skifter. I denne henseende satte vistnok ogsaa dyrtidstillæggene i sin tid noget ondt blod, og man kan ikke frakjende folket nu en vis ret til at ræsonnere som saa: «I offentlig lønnede vilde ikke finde eder i forringelsen af eders lønsværdi, da priserne var høje og tiderne gode for os. Nuvel, som I krævede og fik forhøielse dengang, faar i taale nedsættelse nu, da eders penge er saameget mere værd paa grund af de lave priser, og vi formedelst disse samme lave priser har saa meget slettere raad til at betale eder.» Det kan ikke negtes, at der er mening i denne tale og retfærdighed ogsaa. Jeg gik i sin tid med paa nogle af dyrtidstillæggene, da de ledende mænd inden mit parti troende, at man maatte tage dette skridt. Jeg holdt mig dog inden visse grænser, stemte kun for forbedring af nogle af de laveste lønninger og egentlig uden tanke paa, at det skulde være dyrtidstillæg, da jeg syntes, de nye satser her kunde være passende som faste. Dertil kom forhøjelsen af en enkelt klasse højere lønninger, nemlig til universitetslærerne, da det er af største vigtighed at holde alt, hvad der kan smage af næringssorger, særlig borte fra disse mænd, hvis højst vigtige livsgjerning derhos falder paa et overmaade dyrt levested. Men forsaavidt tilskuddene havde karakteren af dyrtidstillæg, tillod jeg mig at advare mod dem og spaaede den reaktion, vi nu ser, og hvis berettigelse det ikke er os tilladt at underkjende. At reaktionen ikke vilde udeblive, var mig klart; thi naturforholdene medfører hos os desværre nødvendigheden af et større og kostbarere embeds- og bestillingsværk end i de fleste andre lande, og de sociale modsætninger, som derved skabes, blir saaledes mere følelige og mere

iøjenfaldende. De træder nær sagt hver mand ind paa livet. Jeg ønsker, I skal vide, I mine tilhørere her, at jeg, som selv er en ganske vellønnet embedsmand, har øje og følelse for dette forhold, og at jeg frakjender mig ret til at lægge simple og uædle bevæggrunde under den misnøje, der saa naturligen maa udvikle sig,
150 naar tidsforholdene stiller modsætningene saa skarpt overfor hinanden som f.eks. nu.

Uheldigvis forholder det sig saa, at vore nye statsskikke, gjenvindelsen af den retning for vort offentlige liv, der tydeligvis ligger i vor forfatnings sigte, holdt
155 sit indtog hos os samtidig med at slette tider var paa indmarsch. Og vi ved, at disse samme slette tider senere uafbrudt har hvilet som en magtstjælende mare over vort næringsliv snart sagt paa alle felter. I slige tider er en styrelses gerning altid vanskelig. Endu sværere falder opgaven for den styrelse, som under slige uheldige omstændigheder skal indvie et nyt regjeringssystem. Og løsningen
160 grændser til umulighed, naar de krav, der stilles til dette system, er indbyrdes modstridende.

Det kan ikke negtes, at vor ny regjering fra dette synspunkt betragtet har havt at virke under saa uheldige forholde som vel muligt. Uden at have øje for
165 vanskelighederne var den saakaldte chauvinisme, da gjennebruddet skete, øjeblikkelig paafærde i alle samfundslag. Man indbildte sig, at der ved den store sejr med en gang skulde være vundet frem til et omslag i alle forhold. Man forstod ikke, at det højeste, der kan vindes ved en politisk sejr, er at faa ryddet vejen for den fremtidige udvikling. Man forstod ikke, at en politiske
170 omvæltning aldrig formaar direkte at skabe materialet for samfundets velvære, men kun at fjerne hindringerne for dette materiales hensigtsmæssige tilvejebringelse og anvendelse. Man ventede sig paa staaende fod en omdannelse af samfundsforholdene, som har ligget udenfor statsmandsvisdommens formaaenhed helt fra den dag af, da den første stat dannedes.

175 Er det kanske ikke sandhed i skildringen? Hørte vi ikke allerede fra første stund fra en kant jubelen over de reformer, hvis fremskridt nu er sikret, i samme aandedræt som man lovede sig et betydeligt nedslag i de offentlige byrder? Hørte vi ikke næringsdrivende af enhver art smigre sig med, at nu skulde de faa
180 direkte støtte til sin bedrift eller ialfald lettelse i dennes byrder, samtidig med at gennemført sparsommelighed i statshusholdningen fik en højst fremskudt stilling paa det politiske program? Men forstod ikke ogsaa alle vi, som tør kalde os lidt sindigere folk, at dette var uforstandig og selvmodsigende tale? Maatte det

185 ikke være os indlysende, at naar det stilledes stærke krav til regjeringen om at
gjennemføre dette eller hint, som kræver anvendelse af offentlige midler, saa
maatte ogsaa nationen være villig til at yde disse midler; thi nogen anden kilde
stod ikke regjeringen aaben. Et nedslag i de offentlige byrder var jo aabenbart
190 ensbetydende med en indskrænkning af statsorganernes virkemidler, og vilde
man have denne indskrænkning, maatte man selvfølgelig i tilsvarende mon slaa
af paa kravene til, hvad statsorganerne kunde udrette paa omraader, der
overhovedet kræver hjælpen eller fremdriften i form af materielt tilskud eller
støtte. Vi skjønte, det var usands at stille en arbejder i en andens sted og kræve
dobbelt arbejdsudbytte af ham med kun halvt saa gode redskaber, som den
195 første havde havt.

Men om vi saaledes, naar forholdet tages i det store, maa stemple som uforstadig
den dom, regjeringen som forberedende eller planlæggende et nyt finanssystem
har maattet døje fra standpunkter, der staar i indbyrdes strid med hinanden, kan
200 vi omvendt heller ikke tilkjende regjeringen nogen særdeles ros for dens
virksomhed paa dette omraade. Den har været noget sendrægtig til at indlede en
forenkling af administrationen og en udnyttelse af de offentlig ansatte
funktionærers tid og kræfter, som vistnok uden særdeles vanskelighed og uden
nogen skadebringende forrykkelse af vort offentlige stel har kunnet lade sig
205 gennemføre. Departemens- og toldslendrian har floreret som før. Et par tilløb til
reform har vi seet, men der har manglet kraft og eftertryk. Tungt og sinkende
arbejde i embedsværket, præget af goldt formpedanteri, venter fremdeles paa
afløsning gennem en simplere organisation og en letvindtere forretningsform.
Kravene i denne retning har været højlydte, men regjeringen synes hidtil kun at
210 have været lidet lydhør.

Paa den anden side skal vi dog her ikke dømme for strengt. Paa en enkelt
undtagelse nær havde jo ingen af regjeringens medlemmer nogen departemental
fortid, og den kopiststilling, en enkelt havde indehavt langt tilbage i tiden,
215 skulde just ikke give noget særdeles værdifuldt tilskud. Det var absolut
nødvendigt, at statsraaderne maatte gjøre sig noget scenevante paa den
virkeplads, der nærmest var dem anvist til deres dagsgjerning, og det tager sin tid
at vinde frem til saadan scenevanthed. Man maa lære at kjende baade fortrinene
og skrøbelighederne ved de virkemidler, hvortil man ved grundlæggelsen af en
220 stor gjerning for det første alene er henvist, før man tør indlade sig paa nogen
ombygning eller omkonstruktion i stor skala. Regjeringen har her krav paa
nogen taalmodighed, og har vi end et indtryk af, at den i det stykke har været

noget fordringsfuld, maa vi dog erkjende, at for os udenforstaaende er det slet
225 ikke saa ligetil at dømme her. En ting ved vi ialfald, og det er, at om regjeringen
allerede nu havde havt en omdannelse af embeds- og bestillingsværket fuldt fiks
og færdig, saa vilde vi alligevel have maattet vente længe, før vi deraf fik se nogen
indflydelse paa vore finansielle forhold eller nogen omstilling inden vort
samborgerlige liv. Thi det ved alle, at de mænd, som ved en omlægning af
230 embedsværket bliver ledige, ikke straks stilles paa bar bakke. Faar man dem ikke
anbragt i ny stillinger, maa man holde dem skadesløse, og denne omstændighed
medfører at en saadan omlægning den første tid kanske snarere vil øge end lette
byrderne. Lettelsen kommer nok, dog kun efterhaanden og langsomt. Tydeligt
er det under alle omstændigheder, at den trykkende tilstand for tiden ikke har
235 eller kan have noget sammenhæng dermed, at regjeringens reformbetræbelser
paa dette felt har været mattere, end folket har krævet. Man har specielt opholdt
sig ved de sidste seks fogedudnævnelser. Men ingen forstandig mand vil falde
paa, at seks fogedgager fra eller til skulde øve nogen mærkbar indflydelse paa
vore økonomiske forhold i den nærmeste fremtid, og det er alene denne,
240 hvorom der i denne forbindelse er tale.

Kritiken over de hidtil omhandlede sider af regjeringens finantspolitik har, som
man kan skjønne, særlig havt sit rodfæste inden de samfundslag, hvoraf
venstrepartiet, det jeg endnu omtaler som samlet, væsentlig har været dannet.
245 Fra den anden side, højre, er regjeringen selvfølgelig bleven angrebet for de
budgetøgninger, der har været en følge af reformer, som staar i ligefrem
forbindelse med det politiske program, der kaldte venstre til styret. I den for
misnøjens sæd saa frugtbare jordbund har endog denne dadel fundet delvis
gjenklang inden vore rækker ogsaa ligesaavel som højre. Og vi tør vel endog
250 neppe smigre os med en gunstigere enfoldighedsprocent. Der har inden vore
egne rækker ikke været skjelnet mellem midlernes anvendelse. Man har kun
holdt sig til det faktum, at vi ikke har seet de offentlige byrder lettede. Og saa
har man staaet færdig til at istemme højres listige raab om «svegne løfter» -
løfter forresten, som højre selv har opfundet for leiligheden; thi venstres førere
255 har hverken været falske eller dumme nok til at give dem.

Venstres hovedleder, vor nuværende statsminister, har netop fremhævet, at «det
koster at være et fritt folk». Jeg fremhæver dette, fordi jeg atter her iaften hører
denne gjenklang af snakket om de «brudte løfter».

260

Det er isandhed slet ikke saa liden en del af venstre, som her straks har staaet

færdig til at overføre paa regjeringens synderegister de skuffelser, for hvilke de alene kan takke sin egen taabelige chauvinisme. Det er ligetil harmeligt at være
265 vidne til saadan løshed inden vor egen lejr, som den, der giver sig udtryk i et ord som dette nu ikke saa ualmindelige: «Ja, kunde ikke den nye regjering stille det bedre for os, skaffe os bedre livsvilkaar, kunde vi sandelig ligesaa gjerne have beholdt den gamle». Det er paa yderst lavtliggende og nærsynte betragtninger, slige udtalelser hviler. Tilside med frihed og selvstyre, der intet giver i pungen,
270 udviklingen kan sejle sin egen sjø, trællesindet leve, lad os bare faa smaa skatter! Og saa ser man ikke, at selv dette maal - i forhold til de højere øjemed og rigere frugter selvfølgelig - alt som tiden gaar stadig mere tilfredsstillende vil fyldestgjøres gennem en regjering, der tænkes som almenviljens organ at arbejde i samklang med nationens repræsentanter, i modsætning til en, der under
275 afvigende grundsyn ligger i stadig fejde med dem. Vi venstremænd her af distriktet vil ialfald ikke nedværdige os til at underskrive denne elendige, foragtelige, selvopgivende tale. Det er næsten med skamfuldhed, jeg har afklædt denne inderste tankegang hos mange, der siger sig at tilhøre vort parti. Hvis de virkelig er vore partifæller, vil jeg minde dem om et visdomsord af den franske
280 historieskriver Lanfrey: «Begynder et folk at knurre over, at dets frihed koster formeget, er det paa gode veje til at miste den».

Ialfald er det paa gode veje til at fortjene at miste den.

285 Jeg har hidtil med forsæt dvælet ved en del vanskeligheder, som tidsforholdene i forbindelse med overdrevne forventninger har beredet regjeringen. Det har været nødvendigt for at forklare, med hvilken lethed og rivende hurtighed det har gaat for sig, at regjeringen er kommet mellem en dobbel ild, idet den ikke alene angribes af sine gamle fiender, højre, der dog af gode grunde for tiden har
290 fundet det klogest at føre sit angreb med en vis tilsyneladende mathed, medens det paa den anden side hagler ganske eftertrykkeligt mod den med bomber og granater fra en stærk fylking inden dens eget tidligere parti og inden hvilken man finder mange af dens egne tidligere kjernetropper. Jeg har paataget mig at forsøge udredet tredelingen inden vor partistilling, og jeg har maattet vise,
295 hvilken næring selve den politiske luft maatte give tilbøjeligheden til et massefracald i det øjeblik, en alvorlig splittelsesgrund meldte sig inden venstres egne egne rækker og delte partiet fra øverst til nederst, medens regjeringen selv istedetfor at overtage en mæglerrolle øjensynlig sluttede sig til en af de separatistiske faner - endog, under tegn, der varslede fare for dens indre
300 sammenhold.

Der synes at være saaet en saadan dragesæd i vort offentlige livs jordbund. Jeg haaber dog, at min tale er korrekt, naar jeg bruger den vending: det synes saa.

305 Thi vel bliver det nødvendigt for mig at paavise et gabende modsætningsforhold mellem de to nu skilte hovedfylkinger af venstre, men jeg haaber tillige at kunne godtgjøre, at dette modsætningsforhold ganske i utrængsmaal har gjort sig gjældende paa den egentlig politiske skueplads, og at den kløft, der ogsaa paa dette felt har ladet sig tilsyne, ingenlunde med nødvendighed behøver at opsluge
310 regjeringen, medens det tværtimod er meget heldigere, at den om muligt benyttes til at bygge bro. Dertil kjender den ialfald godtnok forholdene ved randen.

Det er en retning i vort land, hvis tilhængere allerede gennem aarrækker har lagt
315 an paa at drage en skillelinje mellem sig og sine medborgere. En fremskudt trop af disse folk har man længe kjendt under navnet «de vakte» eller «læserne». Men disse har hverken været talrige eller mægtige nok til at tilvinde sig nogen synderlig indflytelse paa det politiske omraade. Deres interesser har ogsaa været saa udprægede til en anden kant, at deres foregangsmænd heller ikke har trængt
320 sig synderlig paa her eller er blevet skudt noget videre frem af sine venner. Enkeltvis forekommende undtagelser ser vi her bort fra.

Bag denne trop finder man imidlertid en langt talrigere og stærkere fylking, der optræder uden bismag af sektvæsen og derfor heller ikke lader sig nøje med en
325 sekts begrænsning. Denne skare lægger ogsaa an paa at skille sig ud, paa at repræsentere noget udvalgt eller udsøgt, men det sker under benævnelser, som stiller krav paa større almentilslutning eller almenrespekt, samtidig med, at retningen ved at hævde disse benævnelser for sig derved sætter etslags skammærke paa sine medborgere udenfor disse rækker. Disse folk ynder at kalde
330 sig «de kristeligsindede», «de kirkelig interesserede», «kirkefolket» o.lign., ret som om alle vi andre gav baade kristendommen og kirken en god dag. Allerede benævnelserne minder om højrepartiet, som i kampaarene yndede at kalde sig «det forfatningstro eller konstitutionelle parti», for derved at stemple venstremændene som forfatningsbrydere og grundlovsstormere. Ganske paa
335 samme maade tilsigter de, der særlig kalder sig kirkelig interesserede m.v., at faa kastet gudløsheden og noget, de kalder «vantroens» præg, over alle os andre.

Denne mere almindelige retning har haft særdeles betydelige berøringspunkter med vor politik og mere end det. Den danner en faktor i politiken, som allerede

er særdeles vægtig, medens den kun for faa aar siden ikke var stærkere, end at man bare maatte tage den med i beregningen. Jeg har staaet denne retning meget nær - ikke saa at forstaa, at jeg har hørt med til den; dertil har jeg nok desværre været altfor stor synder. Men min virksomhed er for en ikke ringe del faldt
345 blandt slige omgivelser, tildels under indgaaende verdsligt samarbeide med folk af denne retning. Det har været mig interessant at lægge mærke til, hvordan disse folk fordelte sig, dengang striden stod paa mellem partierne her i landet, da vi kun havde to.

350 Vi erindrer alle, at da det som værst kneb for højre, udfærdigede dette parti sit saakaldte «kristendomsopraab». Man ventede sig rimeligvis samme virkning deraf, som naar sultanen udfolder profetens grønne fane, hvilket er ensbetydende med, at alle muselmænd kaldes under vaaben for at føre den
355 saakaldte hellige krig mot dem, som de fra sit standpunkt kalder «vantro hunde». Højres schaktræk var ogsaa fiffigt nok, forsaavidt angaar en del af landet; thi det er sikkert, at den særlig kirkelige interesse, forsaavidt den har fremtraadt i mundur, paa østlandet, hvorfra kristendomsopraabet udgik, har været politisk højrevenlig. Det hænger sammen med, at den østlandske
360 kirkelighed i det store har lagt an paa at bygge og befæste statskirken og at omdanne denne til en langt strengere og myndigere herre, end den for tiden er. Jeg tør sige, at den trønderske kirkelighed har stillet sig omtrent ligedan, ialfald efter det kjendskab, jeg har til dens udløbere nedigjennem Mørerne og Romsdal.

365 Men vesterpaa - der skifter billedet. Der vilde man ikke anerkjende højre for profetens stridsmænd - for at holde mig i billedet -, men slog politisk følge med venstre. Den religiøse aand i disse egne hvilede paa traditionen efter en stor mand, Hans Nilsen Hauge. I modsætning til den kirkelige retning øster- og
370 nordpaa havde haugianerne fæstet sit grundsyn i frikirken, og paa grændserne mod politiken mødte her saa beslægtede anskuelser, at det faldt naturligt, at haugianerne sluttede sig til venstre. Det er kanske ikke helt korrekt længer at kalde disse folk haugianere; thi deres begreber er adskillig forvrøvlede siden den store leders tid; men retningen kunde ikke løsrive sig fra sin historiske rod, og
375 paa den maade blev det isandhed en ganske værdifuld forstærkning, der tilflød venstre gjennem det vestlandske saakaldte kirkefolks tilslutning. Det var ialfald mere end nok til at opveje, hvad kristendomsopraaberne vandt øster- og nordpaa; thi det vestlandske kirkefolk danner en organisation langt stærkere og

380 talrigere end deres statskirkelige søskendebørn paa andre kanter af landet.

At haugianernes fylking - jeg vil gjerne endnu for et øjeblik bruge det gamle, kjendte og i dets renhed kjære navn - i høj grad bidrog til under den store kamp at fæste sejren til venstre faner, er det ikke tilstedeligt at bestride. Men efterat
385 sejren er vunden, ser man fra den kant krav stillet paa at raade grunden alene eller ialfald ikke i forening med de gamle vaabenfæller, men derimod snarere sammen med dem, jeg ovenfor har benævnt deres statskirkelige søskenbørn. Og fra det øjeblik af, at dette anlæg traadte i dagen, afløstes enigheden af en splittelse, der har ført til den opløsning af venstrepartiet, som nu er en for alle
390 aabenbar kjendsgjerning.

Splittelsen var at forudse, men ikke paa saa smaaligt og lavtliggende grundlag og ikke under den lyssky frygt, som i virkeligheden har givet den nærmeste foranledning.

395

Det ulmede allerede i grunden, da den bekjendte Kiellandsag kom paa dagsordenen. Denne blev en prøvesten paa forholdet. Det viste sig her, at man vilde underkjende tankens gamle ret til toldfrihed. Der skulde lægges beskyttelsestold paa folks tro og tanke i landet, eller rettere forhindringstold.
400 Her vilde man sidde til evige tider med Pontoppidan og stænge ude fra sig alt, hvad den uimodstaaeligt fremadskridende videnskab kunde lære os i retning af frigjørelse. Det stempleses som en formastelse at give rum for seirende ideer, der rørte ved foreliggende opfatninger af omtrent samme art som den berømte «tro paa bjerget»: Holbergs Jeppe. Man saa snart frikirkelige og statskirkelige kappes
405 i angstraab om faren ved den saakaldte «indbrydende vantro». Vi fik os tilsendt en herlig bog, skreven af dronning Victorias kapellan - en varm og ædel kristen og lærd theolog. En af vore selvbestaltede zionsvægtere, der ikke er værd at øse denne mands skotvinge, stod straks tilrede med den dom, at denne trøstens bog, der maaske fra enkelte endog har forjaget vanviddets dæmon, og som skjænker
410 os en langt værdigere gudsforestilling, end vore svovlprædikanter, han, - en saadan zionsvægter stod, siger jeg, straks tilrede med den dom, at denne bog var «frækt skreven og raat oversat». Han fik, omend i noget afdæmpede udtryk, medhold inden venstres selvbestaltede «kristeligsindede» fylking. Den nye engelsk-amerikanske bibeloversættelse, hvoraf vel snart en million eller kanske
415 vel det, er spredt over den civiliserede verden, har paa det ufejlbarligste godtgjort, at vore tidligere bibeltekster paa højst vigtige punkter er urigtigt gjengivne, og kristenhedens første theologer - i den sidste tid endog en af vore

egne theol.professorer og - hvad mærkeligere er - en bekjendt politisk højrepræst
420 - har dels af denne grund, dels af andre allerede forladt læren om skriftens
direkte inspiration. Hos os skal det bortset fra de antydende glimt af frigjørelsen
fra fordømmens og vanens træagtighed være formasteligt endog blot at antyde
muligheden af et saadant omslag i opfatningen. Den fri tanke - herrens herligste
425 gave til os - skal knebles og bastes i lænker, smedede for aarhundreder siden og
hærdede og svejsede i Kristian den sjettes mørke og sure tid. Jeg vil isandhed
spørge disse, som tror sig at være saa varme kristne: «Hvis I sætter nogen pris
paa eders kristendom, er det da ikke netop, fordi den er en frugt af eders fri
tanke, af den inderlige overbevisning, I ad denne vej har fundet? En bekjendelse
med læben eller en aandløs efterplapren eller en rent ydre tilslutning til noget,
430 man maa sige, man ikke skjønner - hvad værd har vel den?» Jeg har ikke her med
at afgive nogen personlig bekjendelse. Jeg vil dog sige, jeg haaber, jeg kan give
mig kristennavn, om jeg siger mig løs fra enkelte opfatninger, der for mig staar
som krasse og uværdige for en mand med tanke og sand gudserkjendelse. Jeg
gaar videre, jeg vil endog paastaa, at jeg er konservativt statskirkelig - for tiden
435 ialdfald - og skal snart sige hvorfor. Men jeg vilde foragte mig selv, dersom det
ikke var min fri overbevisning, som tillod mig at indtage disse standpunkter. Og
jeg kræver denne frihed for mig som ret, og vil, at enhver skal have samme ret -
han staa for mig paa hvilket standpunkt han vil. Ved en mand, hvad han tænker
og tror, saa har jeg respekt for hans dertil svarende bekjendelse, den være
440 pietistisk, haugiansk, grundtvigiansk, katholsk, fritænkensk eller hvadsomhelst.

Kiellandssagen beviste os, at tankens frihed staar i fare i landet, og at vi
forsaavidt kunde vente den skarpeste dyst netop fra dem, der havde stridt ved
vor side til hævdelse af den politiske frihed (højres lavsindede hævn for bogen
445 «Arbejdsfolk» gider jeg i denne forbindelse ikke omtale). Regjeringens
optræden i denne sag var dog ikke af den art, at man ud fra den alene skulde
kunne drage nogen sikker slutning om, at den vilde stille sig paa aandstvangens
side. Men man fik snart noget andet at bide paa, der maatte overtøye os, som
ikke vil have aandstængsler ud mod civilisationen, om, at regjeringen var ifærd
450 med at gjøre tjeneste for aandstvangen - forhaabentlig dog, som jeg tror at
kunne bevise, uden selv at vide eller ville dette. Jeg vil straks sige, at det er paa
dette sidste tilføjende, jeg grunder haabet om en gjenordning af venstepartiet -
omend under nogen fraktionsdeling -, uden at vi behøver at gaa til en
parlamentarisk bortmanøvrering af den nuværende regjering.

455

Det er ikke blot de, der særlig farer med at ville forestille Norges kirkefolk, som

har sluttet sig til tanken om forskellige reformer i vor kirkeordning. Det tør siges, at hele venstrepartiet er enigt ialfald i to paa dagsordenen staaende love, 460 nemlig præstevalgsloven og kirkedørsloven. Men med disse reformer har de kirkelige separatister villet forene en tredje, der for tankefrihedens venner har staaet som en stor fare, efterdi den vilde kunne aabne døren for en utaalelig tvang paa aandslivets omraade. Der sigtes selvfølgelig til den saakaldte menighedsraadslov. Tanken om menighedsraad er hverken norsk eller ny. Det 465 er ialdfald ikke fra den sag, det kirkelide vestlandsparti, der her har taget ledelsen, skulde kunne hente sig den nationalfane, under hvilken det og dets politiske allierede paastaar at stride. For kortheds skyld skal jeg for eftertiden kalde partiet «det oftedalske» eller «oftedølerne» - efter en gjængs benævnelse, der dog er lidet korrekt, eftersom den hverken er helt træffende overfor partiet 470 eller giver den person, efter hvem det har faaet navnet, hans rette stilling i vort offentlige liv. Navnet vil imidlertid forstaaes, det er hovedsagen for mig her.

Nu, oftedalspartiet havde i denne sag vundet regjeringen for sig med statsraad Jakob Sverdrup som den fremskudte stridsmand. Ham skyldes jo det forslag, 475 der trods mange advarsler baade i ord og tegn forelagdes storthinget. Sagen gav som bekjendt anledning til en højst alvorlig parlamentarisk kamp i odelstthinget, og jeg tør sige, at vi lagtingsmænd ogsaa deltog i den, om der end selvfølgelig for den offentlige diskussions vedkommende var sat laas for vor mund. Sagen lededes frem - navnlig af Jakob Sverdrup selv og statsraad Haugland - paa en 480 maade, der maatte synes egnet til at vinde almindelig tilslutning, og der er heller ingen tvivl om, at den vilde have samlet venstre i endrægtighed, hvis man havde kunnet tro paa sandheden af de billeder og sikkerheden i de fremtidssyner, der oprulledes. Om statsraadernes oprigtighed har vi ikke tvivlet og skal vi ikke tvivle, og der er mange hædersmænd i oftedølernes lejr, som vi lægger ind under 485 samme dom; men vi har været hildede i et selvbedrag, der kunde blive skjæbnesvangert, hvis man lod sig lede af de straalende udsigter, der aabnedes for os.

Statsraad Haugland forfegtede med styrke det ideelle maal for reformen - 490 frikirken. Statsraad Jakob Sverdrups ord vandt gjenklang i hvert venstresind, naar han fremhævede, at «religionstvang, samvittighedstvang dannede et af de sørgeligste udslag af statens og kirkens sammenblanding», «at de rester af religionstvang, vi endnu har, er en skam for vort samfund, at religionsfrihedens og meningsfriheden princip er de to store hovedtanker, som maa lede den 495 kirkelige udvikling i vort land». I samme aand talte ministerchefen, naar han

fremhævede, at «det gjælder at finde en ordning, der fører til, at man enes i fordragsomhedens, aandsfrihedens og den religiøse dragnings aand». Han saa i forslaget en begyndelse paa arbeidet for at finde en saadan ordning.

500

Menighedernes organisation gennem et valg ottemands raad med præsten i spidsen skulde nu danne murbrækkeren for disse lyse og lokkende tilstande. Men her var det netop enigheden brast. Taalsomhedens og aandsfrihedens venner saa i disse fremtidssyner kun lygtemænd. Var man sikker paa, at
505 menigheden eller deres kirkelige ledere kun vilde organisere sin egen aandelige frihed, saa vilde man have staaet tilrede med gaven fra aaben haand og aabent hjerte. Men man frygtede for, at det var tvangen overfor andre, som vilde blive organiseret. Og man havde ret til at nære denne frygt. Man havde faaet varsler gennem den modtagelse, der fra det selvbestaltede kirkefolks side var blevet
510 dissenterne retmæssige krav tildel. Andre advarsler havde man i Kiellandssagen og de afstængningsforeteelser, som havde fulgt denne. Menighedsraadet stod for aandsfrihedens venner som et vaaben, man ikke kunde betro et «kirkefolk», der hidtil havde lagt saa liden forstaaelse af taalsomhedens krav for dagen. Erfaring havde lært, at i slige sager vilde det ikke blive de sindige, mildtdømmende og
515 vidtskuende, der blev anvist de kirkelige højsæder, hvorfra der skulde dømmes over medborgeres religiøse standpunkt. Her vilde netop fanatikere, de ensidige og snævre aander, og i deres følge en del hyklere, som forstod at blænde sine omgivelser, komme til at trænge sig frem. Vi vilde faa organiseret en indpiskning i og en udpiskning af menigheden, der af bøjelige og svage gemytter vilde skabe
520 en mangfoldighed af kristelige statister - for ikke at sige noget værre, medens de stolte og ædle aander, som ikke vilde finde sig i at staa under noget kirkekorporalskab, vilde blive søgt tilsmudsede og nedrakkede som den onde aands børn. Nogen hver af os havde seet, hvordan allerede nu de hæderligste mænds rygte, velfærd og fremtidshaab var blevet undergravet af de lumpneste,
525 mest selvberegnende elementer blandt dem, der har tiltaget sig som eneret kirkefolkets smukke navn; vi havde seet allerede nu, hvor ofte nederdrægtig ondskab har benyttet sig af sit tilsnøgne forbund med den oprigtige og derfor respektable fanatisme, hvis snæversynthed dog saa mangen gang har hindret den i at skille godt fra ondt. Vi vidste, at der var voldt store ulykker nok, begaaet
530 mange skammeligheder nok, allerede gennem hjerteløs og selvisk misbrug af Guds og Kristi hellige navn med støtte i enfoldighedens lettroenhed og snæversyn. Skulde vi nu endog udruste disse folk med et nyt kraftigt vaaben? Skulde vi aabne døren for en tilstand inden menighederne, der mangededs vilde kunne berettigge til en omsætning af de ord, der nu fornylig har husvalet os alle.

Det lyder til os i denne tid: «Fred paa jorden og i menneskene en velbehagelighed». Skulde vi kanske udsætte os for, at der mangesteds i vort land vilde blive større sandhed i en saadan vending: «Strid og kiv paa jorden og i menneskene en vederstygelighed?» Naar vi betænker, hvilken udpræget, hvilken
540 tilspidset forargelsesevne, en del af disse, der kaldes oftedøler, besidder, kan vi skjønne, hvor det vilde bære hen med dommen over folk, der kanske var dristige nok til at trække paa skuldrene ad en eller anden bekravet pave eller nutidsprofet, som maaske havde skaffet sig et publikum af arrige sladderkjærringer, der vil spille kristelige dydsmønstre, og sauagtige mænd, og
545 ved disses hjælp endog havde forstaaet at skaffe sig herredømme over menighedsraadet. Og alt spioneriet og jagten efter skikkelige folks gode navn og rygte paa grundlag af de usleste bagateller!! Jeg er mig bevidst, at jeg her bruger skarpe ord; men vi staar jo ogsaa her i en fri forsamling, hvor vi kan lægge tilside en del af de dæmpere, der vilde være fornødent f.eks i storthingssalen eller i et
550 kommunalmøde. Jeg forsikrer mine herrer paa, at er ikke min skildring for mat, saa er den ikke for stærk, naar den fuldt ud skal gjengive sandheden. Jeg har seet saa meget af dette væsen og dets usalige oprørende frugter, at jeg maa sige saapas, som jeg har sagt. Naar vort folk ikke har havt tilstrækkeligt øje for al denne styggedom, saa skriver det sig forresten væsentlig derfra, at den i regelen arbejder
555 i det skulte. Det er paa fordægtige og underfundige veje, den virker.

En af vore aandfulde digtere har i en nys udkommen bog taget kaninen med alle dens underjordiske gange som billede paa dette væsen. Aa ja, der er mange skikkelige kaniner med. Men alene hverken kan eller vil disse fromme dyr gøre
560 synderlig skade. Nej, det er nok snarere væseler, som har slaaet sig ilag med dem, disse fryktede, slangeformige rovdyr, der havde fortjent digterens behandling. Kaninerne, stakkels dyr, har nok mangen gang selv faaet føle væselernes skarpe, troløse tand, uden i det underjordiske mørke at kunne skjelne den eller kjende sin sande fiende, d.v.s. sin falske ven.

565 Der faldt forresten ord fra regjeringen side, der maatte vække bi- eller modtanker, som ikke kunde andet end styrke oppositionen mod menighedsraadsloven. Navnlig er her at mærke «den kirkelige overbygning», statsministeren stillede i udsigt som etslags pragtetage ovenpaa
570 menighedsorganisationen. Den venstredeling, der repræsenteredes af mine meningsfæller i odelstinget, holder paa statskirken indtil videre, men netop fordi dens aag fortiden ikke kan siges at være tungt, fordi den fri tanke mindre vil genereres af den, end af en med lovudstyr forsynet magt inden menigheden.

575 Intet under, at vi tog en advarsel af statsministerens udtalelser. Vi tænkte som
saa: Et saadant murværk kan være pragtfuldt, men det vil lægge en ny tyngsel paa
andslivet.

580 Forsaavidt ministerchefen holdt sig udenfor, hvad der forelaa, var hans ord just
heller ikke overalt saa beroligende. Han mente rigtignok, at
menighedsordningen vilde bidrage til at «hævde selvbestemmelsens ret for
anderledes tænkende»; men han lagde til: «saa langt som det almenes ret og veel
tilsteder». Og intet stod klarere for mine meningsfæller, end at man her vilde
585 komme til at «tøje det almenes» ret til at begrændse den enkeltes
selvbestemmelse til det yderste. Kirkeministeren, statsraad Blix, søgte at berolige
os med den sats, at «om det skjulte dømmer kirken ikke». Men al erfaring i
dette forhold har vist os, at netop fordi man ikke kan ramme det skjulte, er man
saa overmaade nøjeseende med det ydre, og drager de uforsvarligste og
letfærdigste slutninger fra dette til det skjulte, til det indre liv.

590 Statsministeren sagde, at man ved en saadan ordning vilde «sammenbinde det
samfundsmæssige her med det samfundsmæssige paa andre omraader». Ja, det er
netop ulykken. Det var netop det, vi frygtede for. Især naar overbygningen
kommer til, vilde vi være paa lige vej til at ombytte statskirken med kirkestaten,
595 og der klang et lejt ekko, som vi ikke kunde vise fra os, efter statsministerens ord
om, at vi her havde for os et organisk led i den største af alle udviklinger.
Sætningen omformede sig for os derhen, at som tiden nu er, stod vi foran et led
af den største og farligste af alle reaktioner. Her ser vi os særlig udsatte for den
saa meget omtalte «gjennemsyring», som hele vort private og offentlige liv
600 skulde undergaa, naar kirken fik tag overalt. Jeg nævner her «kirken» og det faar
være mig tilladt i lighed med dem, der altid fører den i munden, dermed at
forbinde vekslende begreber. Jeg er ikke i tvivl om, at under denne
gjennemsyringsproces vilde netop den galdegule kristendom komme til at tage
kirkens navn forfængeligt. At alting blev surt nok under denne saa højst private
605 gennemsyring, behøver man visselig ikke at tvivle paa.

Vi har altsaa nægtet oftedølerne det vaaben, de har begjæret under navn af skjold
for menigheden. I vore øjne har det tvertimod været et angrebsvaaben paa
aandsfriheden af farligste sort. Under al respekt for det ædle og oprigtige
610 kristenfolk har vi sagt og siger fremdeles til dem «Vi skal ingen fortræd gjøre
eder. Vi skal yde eder al frihed til at tro og tænke, hvad I vil, og vi skal vise eders
opfatning al skyldig ærbødighed. Men vi kræver uden afslag det samme af eder. I

615 faar ikke mere end os noget privilegium til at organisere eder, saalænge vi har
grund til at tro, at I vil bruge denne organisation mod os. Bevis os først, at
ubetinget tolerance er indskrevet paa eders faner, og at vi derigjennem kan vente
os en sand frikirke i landet, saa skal vi opfylde eders stikord «frikirkens tro»,
med hvilket logisk umulige udtryk I vel mener den kirkelige bekjendelse, ikke
620 skjuler sig spiren til et nyt aandstyranni. Og fremfor alt, befri eder fra al
væselpolitik og alt kaninvæsen. Da, men ogsaa først da, skal vi række eder
haanden og hjælpe eder til, hvad I ønsker. Da, men ogsaa først da, skal vi kanske
selv tage del med eder i eders aandsliv og tegne os ind i eders rækker. Men endnu
staar eders «gjennemsyring» truende for os. Vi frygter for, at eders stræben efter
at sætte hellighedens præg paa alt vil føre til, at alt bliver vanhelligt og oprørende
625 for menneskeaandens sande værdighed."

Saa langt kom vi altsaa, at denne store kirkesag med hele den idekreds, der for
hver enkelt hovedgruppe lagde sig omkring den som kjerne, splittede venstre, og
at regjeringen stod paa den side, der trak det korteste straa. Denne regjeringens
630 stilling har foranlediget ogsaa i andre henseender en manøvrering - partierne og
deres enkelte grupper imellem -, der giver et indtryk af et næsten uhjælpeligt
vildrede. Det hele synes at gaa i et sur som fra et humlebol. Og dog er der en lov
for disse tilsyneladende aldeles vilkaarlige og meningsløse svingninger hid og
did. Højres stilling er for øjeblikket meget gunstig. Under en forstandig ledelse
635 har højre faaet øje for en del af sine gamle fejl, og naar det igjen optræder med et
positivt program, kan vi være overbeviste om, at vi faar se partiet i en anden
skikkelse end den, hvori vi tidligere kjendte det. Partiet forstaar nu at holde
etslags justits, omend dets uvittige presse af og til volder det adskillig bry og
fortrød. Imidlertid - saalænge der er højre, har det saavidt rod i gamle
640 forestillinger, at man ikke kan fæste noget synderligt haab for landets fremtid, til
dette parti. Dets sejr vilde være ensbetydende med en reaktion, omend i mindre
krasse former end de, der staar som ideelle for en del gjengangere. En enkelt
reaktionsbølge fra den kant kan just ikke blive saa farlig for Norges udvikling;
men den kan dog sinke vor fremgang og volde megen ulejlighed. Og vi skal passe
645 os for højre; thi ikke alene er stillingen for partiet gunstig, med de folk forstaar at
bruge den klogt. Som Sverre Sigurdson, da han sloges med jamterne i skodde og
mørke, trak sig selv ud og lod jamterne oprive hinanden indbyrdes, hvorefter
han med lethed overvandt de udmattede levninger paa begge sider, saaledes staar
højre færdigt til at gribe ind og tage herredømme over stillingen i det øjeblik,
650 venstre har ødelagt sig i den indre strid. Ganske udenfor som Sverre kan jo ikke
højre staa, og billedet halter ogsaa i den henseende, at venstregrupperne kjende

hinanden indbyrdes, saa at striden er bevidst. Højre søger dog saavidt muligt at nytte situationen paa samme maade som dengang Sverre, kun med den forskjel,
655 at det, uden at binde sig til en fast alliance, snart slutter sig til den ene, snart til den anden fraktion inden venstre, naar det maa være med - ikke for at bygge op noget, men for at give gamle hjertensvenner snart paa den ene, snart paa den anden side et velundt klaps til tak for sidst. Jeg er bange for, at venstrefraktionerne ikke ser frem ved dette, og at hver af dem overvurderer sin
660 styrke.

Venstrefraktionernes egen politik giver paa grund af regeringens stilling til kirkesagen og paa grund af den kjernebetydning, der er lagt i denne sag, et forstyrrelsens billede paa andre felter, hvori det ikke er fuldt saa let at finde de
665 ledende tanker som for højres vedkommende. Her kommer ogsaa det til, at opfatningerne af det hovedsagelige og det bimæssige i høj grad krydser hinanden. Et ser vi dog tydelig gennem al skodden, og det er, at medens en stor del af regeringens tilhængere i kirkesagen overfører sin tilslutning ogsaa paa andre felter og navnlig viser en vidtdreven overbærenhed, hvor regeringens færd
670 neppe staar i fuld samklang med programmet for dens dannelse, saa spruder man fra den anden side ejter og galde nær sagt hver gang regjeringen rører sig, selv om det gjælder handlinger, for hvilke man ikke havde et dadlende ord under højrestyret. Det er nok den noksom omtalte ulykkelige gennemsyning, som her ogsaa paa den side øver sit værk, og jeg vil her med det samme udtale, at jeg
675 endnu aldrig har seet de saakaldte kirkelige interesser gjøre sig gjældende paa det politiske omraade, uden at de har vakt forsyrrelse og gjort ugagn. De fører uvægerlig i egentligste forstand til en gennemsyning paa alle hold, til en altid færdig vrede, som søger sin gjenstand og som følge deraf ofte slaar ned paa de aller urimeligste punkter.

680 Man har noksom sagt os, at denne tilstand vil ende med en fallit for venstrepartiet. Jeg tror ogsaa, det vil blive udgangen, hvis man ikke med sindighed vil overveje den og søge botemidlet. Efter min mening er det lige galt: stik imod programmet for den store kamp at forlange reaktionær tjenstgjøring af
685 regjeringen under trods mod den nu aabenbare folkevilje, og at forlange dens eller dens hovedstyrkes fjernelse, fordi den en gang har taget fejl af denne folkevilje - omend i en stor sag. Oftedølerne maa opgive al tanke paa at bruge regjeringen som redskab for deres tilbøjelighed til aandstvang, og de saakaldte rene faar være saa snille at huske paa, at vi hjælper os ikke her i landet med
690 parlamentariske mønstre andensteds fra - blot efter rent ydre kjendemerker.

Sligt er bare halv forstaaelse - ikke engang det. Vi vil se fremad, naar der er spørgsmaal om, hvad vi kan vente af en regjering. Og da siger mange af os: Er stillingen denne, at der staar en eller flere sager paa dagsordenen, hvori
695 regjeringen har gjort front mod den almindelige folkevilje, da maa den gaa, eller da maa de medlemmer gaa, der indtager en saadan holdning. Men lad os ikke begaa den umaadelige fejl at kræve hævn for fortiden. Kirkesagen staar nu ikke længer paa dagsorden. Den vil ikke komme her igjen, før de aandelige bevægelser her i landet har taget et ganske andet præg. Regjeringen har det nu paa sin flade
700 haand, at dens opgave først er at lede folkets opdragelse, saavidt det staar til den, derhen, at man engang kan betro det frikirkelige institutioner. Da først kan igjen organisationstanken melde seg. Vi, som hører til det rene venstre, har ingen ret til efter regjeringens udtalelser at tro os stillede i nogen principstrid med den. Dens ideer falder sammen med vore, dens sigte er ogsaa vort - det er om
705 midlerne, vi har ligget i strid. Og en strid af denne art bør vel ikke opfordre os til i regjeringen at se modstandere, som vi maa ønske fjernede fra styrelsen. Det er tidsnok at tale derom, saafremt vi virkelig skulde se tegn til, at regjeringen ikke har ment sit forsvar i kirkesagen alvorligt, men at det virkelig skulde være med bevidsthed, at den vilde hjælpe til at indsnøre aandslivet hos os. Skulde vi det se,
710 ja da faar vi tale et alvorsord til den gennem storthinget. Men nu, da vi staar ved en endt strid - ikke om maal, men om midler - indser jeg ikke andet, end at det er den største letsindighed at vilde bruge denne som murbrækker mod regjeringen eller nogen af dens medlemmer.

715 Det er overhovedet letsindigt at søge hidledet et helt eller delvist regjeringsskifte, hvis ikke tvingede grunde taler derfor; thi atterslaget vil være ubønhørligt. En ømfindtlighed, der skaffede os en hoben pensjonerede statsraader, vilde hos os være særdeles lidet høvelig - endog bare af den grund, at vi ikke har raad til disse store udtællinger i uproduktivt øjemed. Men selv bortset derfra - og det bliver
720 jo altid et bihensyn -, vilde vistnok en skare ledige statsraader fremkalde adskillig uro og adskillige misligheder i vort offentlige liv. De dueligste af dem vilde jo vel blive indvalgte i storthinget, og saa længe deres antal var nogenlunde begrændset, vilde de kunne yde et værdifuldt tilskud til denne forsamlings gjerning. Men i flok og følge vilde de neppe gjøre godt. De vilde samle grupper
725 om sig, der kunde komme til at sønderslide det offentlige liv. Fagpolitiken vilde faa en indflydelse, som er uhøvelig for vort fædreland.

Det værste vilde kanske tilsidst være, at hyppige regjeringsskifter nødvendigvis ville nedbryde en stor del af den agtelse for denne statsmagt, som det til alle tider

vil være vel, at folket besidder. Det kan ikke slaa fejl, at i tidens løb en hel del undermaalere paa denne maade vilde saa sæde i kongens raad, dels fordi mængden selvfølgelig maatte nedsætte gjennemsnittets værd, dels fordi den virkelige dygtighed og overlegenhed under slige tilstande vilde sky betroelsen.

735

Specielt nu vil jeg spørge: Formaar venstre at stille en ny regjering, hvis storthinget jager ministeriet Sverdrup af taburetterne? Jeg tillader mig at betvivle det. Vi har en enkelt mand inden venstre, og jeg skal nævne ham; det er rektor Steen, der utvivlsomt er stillingen fuldkommen voksen. Det er ogsaa alles

740 haab, at den vil blive ham anvist, saasnart lejlighed gives. Den nederdrægtige tilsudling, for hvilken denne ligesaa ædle som fremragende venstremand har været gjenstand fremfor nogen af sine partifæller, har vel nu endog inden højres mest stinkende sumpe ikke længer nogen indflydelse paa gemytterne.

745

Men ved siden af Steen ved jeg virkelig ikke - ialfald ikke inden storthinget - at finde mere end i højden et par mænd, som turde ansees skikkede for regjeringshvervet. Vi har nok mange dygtige mænd, endog parlamentariske talenter; men forestillingen maa anstrenge sig for at kunne se dem anbragte paa statsraadstabureten. Vi har endvidere flittige, arbejdsomme mænd, hvis syn dog

750 hefter sig for meget ved det smaa og enkelte, til at de skulde kunne regjere med et vidsyn og den indsigt, som kræves. Og blandt alle disse er der nogle, hvis sind er for uroligt, hvis kritik er for bitter og smaalig, og der er ogsaa dem, hvis anlæg er for selvisk og hovmodigt, til at man med glæde og tillid kan se dem i denne stilling.

755

Ogsaa af hensyn til de nærmeste efterfølgere tror jeg saaledes, venstrepartiet vil handle rettest i at slaa vagt om den regjering, vi har - hele regjeringen. Alt er ikke som ønskeligt kunde være, det maa indrømmes. Men et skifte vilde kunne føre os ind i tilstande, der i den fremtidige folkemening muligens kom til at stemple

760 den dag som en ulykkesdag, da ministeriet Sverdrup blev fjernet fra taburetterne. Paa en saadan eventyrpolitik er ialfald ikke jeg med, saalænge ikke tilstanden mere bydende end for tiden kræver en ny oprydning. Et krav paa skifte af ministerium nu kan hvile paa ædle og varme ideer; men det er ikke destomindre et letsindigt skridt, disse folk forlanger af storthinget. Man vil have

765 en flertalsregjering i aand og sandhed, heder det. Man saalænge ikke venstre har samlet sig paany, er det usands at kræve en flertalsregjering nu af den gode grund, at vi intet flertal har. Vi venter dog af vor nuværende regjering, at den skal hjælpe os venstremænd og sig selv til atter at hidføre den tilstand, at den kan

770 regjere med et flertal, der paa grundlag af programmet fra 1884 ledes af
systematiske grundsætninger, i stedet for nu at finde sit flertal i ustø og tilfældige
sammenslutninger, der stadig afløses af nye grupperinger - en tilstand,
hvorunder sejre og nederlag desuden hyppig vil veksle, medens styrelsen taber
enhver karakter.

775

Jeg slutter nu med den erklæring, at man vil forstaa, at jeg bekjender mig til den
regjeringspolitik, som nogle af de oppositionelle vestreblade i den sidste tid i
modsatning til oftedølerne har kaldt nomadepolitiken. Jeg har dog det haab, at
det blir os, som man nu behager sig i at kalde politiske nomader, der til syvende
780 og sidst skal faa fast fod i gamle Norge!

Kilde

Walter Scott Dahl: Den politiske situation. Gjøvik 1888

URI

785

<https://www.virksommeord.no/tale/den-politiske-situation>

790

795

800

805